



گفت‌وگو با سیما مهدی‌زاده طهرانی، روان‌شناس و داور جشنوارهٔ اسباب‌بازی

بازی، زندگی بچه‌هاست

← بازی در فرایند زندگی ما انسان‌ها، از کودکی تا بزرگسالی، چه نقش و تأثیری دارد؟

به نظر من، بازی خود زندگی است و در فرایند رشد کودک نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. کودکان از طریق بازی‌های همراه با هیجان، زندگی دنیای آینده را تمرین می‌کنند. بازی به رشد و تکامل ذهنی و فکری، عاطفی، احساسی و اجتماعی کودک کمک می‌کند. بزرگسالان نیز از طریق بازی می‌توانند احساسات خود را بشناسند و چگونگی تقابل با آن را یاد بگیرند. بازی سبب شادابی و نشاط می‌شود و روابط بین فردی را بهبود می‌بخشد.

← شاید بر خلاف تصور اولیه که بازی بیشتر جنبهٔ سرگرمی اوقات فراغت را دارد، بازی می‌تواند به‌عنوان عنصری مهم در یادگیری، آموزش و حتی تعلیم و تربیت، نقش آفرین باشد. نگاه شما به این موضوع

← بازی یکی از اساسی‌ترین جنبه‌های زندگی کودک محسوب می‌شود. در واقع به کودک فرصت می‌دهد خود را برای ورود به دنیای بزرگسالی آماده کند. از این لحاظ شرایط محیطی بازی، آزادی کودک در بازی، نوع اسباب‌بازی مورد استفاده و مدت‌زمانی که صرف بازی می‌کند، اهمیت بسیار شایانی در روند رشد شخصیت و آموزش‌های تربیتی کودکان دارد. اسباب‌بازی‌ها، بر خلاف تصور اولیهٔ افراد که تنها وسیلهٔ تفریح و سرگرمی هستند و اوقات فراغت را می‌توان با آن‌ها سپری کرد، می‌توانند نقش مهمی در بحث آموزش و یادگیری ایفا کنند. اگر به این وسایل که این روزها تخصصی‌تر هم شده‌اند، بهتر نگاه کنیم، آن‌وقت است که با پرسش‌هایی دربارهٔ آن‌ها روبه‌رو می‌شویم.

سیما مهدی‌زاده طهرانی، کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، مدرس کارگاه‌های آموزشی در مدرسه و مشاور و روان‌درمانگر، در این شماره مهمان صفحهٔ گفت‌وگو ما است. او علاوه بر تجربه در حوزه‌های روان‌شناسی، در زمینهٔ اسباب‌بازی دوره‌های متعددی همچون طراحی اسباب‌بازی را گذرانده و داور ایدهٔ آزاد اسباب‌بازی نیز بوده است. مسئولیت «کمیتهٔ روان‌شناسی اسباب‌بازی خوب» در کانون پرورش فکری نیز از دیگر تجربه‌های اوست.

ما به‌عنوان معلم از یک سو و به‌عنوان پدر و مادر فرزندان از سوی دیگر، با اسباب‌بازی به‌عنوان وسایل تفریحی، آموزشی، کمک آموزشی و نظیر این برای دانش‌آموزان و فرزندان خود در ارتباط هستیم. با او به گفت‌وگو نشستیم تا زوایای بیشتری از دنیای اسباب‌بازی‌ها را بشناسیم. با هم می‌خوانیم.

چگونه است؟

اگر اوقات فراغت را زمانی در نظر بگیریم که فرد وظایف خود را انجام داده است و فرصتی در اختیار دارد تا به فعالیت‌های مورد علاقه‌اش بپردازد، بازی می‌تواند بخش مهمی از آن باشد. این دیدگاه صرف لذت و تفریح بودن بازی، در دنیای امروز جایگاهی ندارد. بازی می‌تواند در ارتباط با دانش‌آموزان و فرزندانش، ابزاری کارا و در اختیار معلمان و والدین برای تعامل سازنده و مثبت آموزشی باشد.

◀ شما معتقدید بازی کردن چگونگی دارد. درباره چگونگی آن بر ایمان بفرمایید.

به طوری کلی بازی‌ها به دو دسته بی‌قاعده و با قاعده تقسیم می‌شوند. برای خوب بازی کردن هم باید قاعده داشته باشیم.

قاعده اصلی به نظر من می‌تواند کسب لذت باشد که خود فضایی دور از سرزنش، تحقیر، رقابت و بسیاری از وضعیت‌های مثبت را ایجاد می‌کند.

◀ شما معتقدید بازی کردن چگونگی دارد. درباره چگونگی آن بر ایمان بفرمایید.

به طور کلی بازی‌ها به دو دسته بی‌قاعده و با قاعده تقسیم می‌شوند. برای خوب بازی کردن هم باید قاعده داشته

باشیم. قاعده اصلی به نظر من می‌تواند کسب لذت باشد که خود فضایی دور از سرزنش، تحقیر، رقابت و بسیاری از وضعیت‌های مثبت را ایجاد می‌کند.

◀ استفاده از اسباب‌بازی و سرگرمی چه اندازه می‌تواند در آموزش و یادگیری و یاددهی به معلمان کمک کند و مفید و نقش‌آفرین باشد؟

اصولاً مجموعه‌ای از وسایل با عنوان اسباب‌بازی معرفی شده‌اند و وسایل دیگری هم داریم که ابزار آموزشی شناخته شده‌اند. اگر بخواهم دقیق‌تر عنوان کنم، خیلی از اسباب‌بازی‌ها به طور خاص برای آموزش طراحی شده‌اند. یکی از افراد مطرح که در این زمینه ابزار آموزشی طراحی کرد و از آن‌ها برای آموزش استفاده کرد، خانم دکتر ماریا مونتته سوری بود. در مدرسه‌های مونتته‌سوری برای آموزش از ابزار آموزشی استفاده می‌شود. به این ترتیب، آموزش به شکل عینی در می‌آید و کودکان از طریق تجربه یاد می‌گیرند. در یادگیری با کمک ابزار، یادگیرنده احساس لذت نیز می‌کند و چون یادگیری به صورت تفریح درمی‌آید، شوق و انگیزه او بالا می‌رود، مطالب به صورت دقیق‌تر و کامل‌تر در ذهن جا می‌گیرند و بهتر در حافظه ثبت می‌شوند.

◀ اصولاً معلم چه زمانی می‌تواند سراغ

اسباب‌بازی یا سرگرمی برود و از آن به عنوان ابزار کمک آموزشی در تدریس خود استفاده کند؟

قطعاً برای خیلی از آموزش‌های پیچیده و غیرقابل لمس بهتر است از ابزار استفاده کنیم، زیرا فهم مطلب را بهتر و آسان‌تر می‌کند.

چه بهتر اینکه این ابزار آموزشی وسیله‌ای سرگرم‌کننده و اسباب‌بازی باشد. به خصوص برای بچه‌های دبستانی و پیش‌دبستان، آموزش غیرمستقیم بسیار کاربردی‌تر و قابل اجرا تر خواهد بود. بچه‌ها از آموزش‌هایی که جنبه تفریح آن‌ها زیاد باشد، استقبال بیش‌تر خواهند کرد.

◀ وقتی معلم به وسیله‌ای کمک آموزشی مانند اسباب‌بازی نیاز دارد، چطور می‌تواند سرگرمی مناسب برای تدریس خود را بشناسد، انتخاب کند و از آن برای تدریس بهتر کمک بگیرد؟

در حال حاضر، نسبت به گذشته، پیدا کردن وسایل کمک آموزشی و اسباب‌بازی‌های مناسب ساده‌تر شده است. مراکزی وجود دارند که ابزار کمک آموزشی را مطابق مطالب درسی دانش‌آموزان تهیه کرده‌اند. سایت‌های معتبری هم وجود دارند که شما برای کمک به آموزش می‌توانید از آن‌ها استفاده کنید. معلم هم با خلاقیت خود می‌تواند اسباب‌بازی یا بهتر بگوییم ابزار

استرس و اضطراب زیاد از موانع موجود بر سر راه یادگیری هستند. بنابراین، وقتی بتوانیم با شوخی و تفریح استرس را کاهش دهیم، میزان یادگیری بیشتر می‌شود





بازی بین معلم و دانش‌آموزان تعامل مثبت ایجاد می‌کند و این باعث حرف شنوی بهتر دانش‌آموزان می‌شود

کافی است مادر یا پدر به کودک بگویند بیا با هم بازی کنیم. فقط مهم این است که در بازی همپای کودک خود باشند. ارتباطات کلامی و غیرکلامی مناسب داشته باشند.

← از نظر شما، وجود اتاق اسباب‌بازی، مثل آزمایشگاه، در مدرسه تا چه اندازه ضروری است و اگر تجربه وجود چنین اتاق‌هایی را مدرسه‌ها دارید، بفرمایید. فکر می‌کنم وجود اتاق اسباب‌بازی خوب است. ولی به چه صورت و به چه هدفی، خاطرات خیلی بدی از آزمایشگاه‌های مدرسه‌هایم دارم. لوازم

خواست و اراده خود را به کودک تحمیل کند. در بازی، نصیحت کردن و راهکار دادن ممنوع است. برای اینکه بازی بتواند جنبه تعاملی مثبت داشته باشد، باید در هنگام بازی همپا و هم‌سطح کودک قرار گرفت.

← نقطه آغاز هر بازی کجاست و والدین در این باره چطور باید با فرزندان خود صحبت کنند؟ بچه‌ها معمولاً آمادگی بازی را دارند. در ذهن کودکان بازی معنایی متفاوت با آنچه ما می‌پنداریم، دارد. آن‌ها از بازی با والدین خود بسیار لذت می‌برند.

آموزشی بسازد. نوع دیگر که خیلی مورد علاقه من است، کمک گرفتن از خود دانش‌آموزان و استفاده از خلاقیت آنان است. هرگاه کودکان را در فرایند آموزش سهیم کنیم، از یادگیری لذت بیشتری خواهند برد و عمق یادگیری بهتر خواهد شد.

← به نظر شما بازی چطور می‌تواند در رابطه‌های بین والدین و فرزندان تأثیر و نقش مثبت داشته باشد؟ اولین گام تعامل مثبت بین والد و فرزند، بازی است. بازی فرایندی خودجوش است، یعنی والد نباید





← **والدین چطور می‌توانند از بازی به‌عنوان مکمل استفاده کنند تا آموزش‌های مدرسه‌ای فرزندانشان کامل‌تر شود؟**

به چند روش می‌توانم به این سؤال پاسخ بدهم. یکی اینکه خوب بازی کردن تعامل مثبت بین والد و کودک ایجاد می‌کند.

دیگر آنکه مشکلات رفتاری کودک، به‌ویژه مشکلاتی مانند لجبازی، پرخاشگری و رفتارهای تکانشی، با بازی کاهش می‌یابند.

بازی همچنین در کاهش اضطراب و استرس نقش مهمی دارد و یادگیری را بهتر و دقیق‌تر می‌کند. دیگر آنکه بعضی از بازی‌ها خودشان جنبه آموزشی دارند.

← **چطور می‌توانیم آموزش، یادگیری و تعلیم و تربیت را به نتیجه و مخاطب را هم به تجربه این لذت برسانیم؟**

استرس و اضطراب زیاد از موانع موجود بر سر راه یادگیری هستند. بنابراین، وقتی بتوانیم با شوخی و تفریح استرس را کاهش دهیم، میزان یادگیری بیشتر می‌شود. نکته دیگر اینکه بازی مشارکت فرد را در یادگیری افزایش می‌دهد؛ یعنی فرد یادگیرنده را از حالت انفعالی در می‌آورد. ■

وقتی معلمان این نکات را باور داشته باشند، دیدشان نسبت به اسباب‌بازی تغییر خواهد کرد و متوجه خواهند شد وجود اسباب‌بازی یا ابزار آموزشی برای درک بهتر دانش‌آموزان ضروری است. کودکی که در محیط مدرسه از ابزار آموزشی استفاده کند، آن را به خانه انتقال خواهد داد و ناخودآگاه ذهن والدین خود را نیز درگیر خواهد کرد. روی اکثر اسباب‌بازی‌ها برچسبی وجود دارد که سن و بقیه نکات مهم درباره آن‌ها توضیح داده شده است. مهم این است که ابتدا ضرورت وجود اسباب‌بازی آموزش داده شود و والدین صرفاً به‌عنوان کالایی لوکس و به‌دردنخور و چیزی که وقت بچه‌ها را می‌گیرد و پول والدین را هدر می‌دهد، به آن نگاه نکنند.

← **آیا بدون وسایل و امکانات هم می‌توان بازی کرد؟**

اسباب‌بازی‌های مناسب به‌طور یقین کمک‌کننده‌اند. به هیچ‌وجه نقش آن‌ها را نمی‌توان نادیده گرفت. ولی لازمه لذت بردن از بازی یا بازی خوب، اسباب‌بازی‌اش نیست. مسلماً در بازی‌های چند نفره و گروهی، تعامل و ارتباط بین اعضای گروه بسیار مهم است. در نبود اسباب‌بازی می‌توان با خلاقیت و وسایل خیلی ساده، وسایل بازی بسیار سرگرم‌کننده و جالبی ساخت.

هیچ‌وقت به اندازه کافی نبود. اگر هم چیزی بود، خراب بود. قسمت بد دیگر این بود که نیروی متخصصی وجود نداشت تا دانش‌آموزان را رهبری کند. آزمایشگاه به جای تجربه عملی بیشتر باعث ناکامی بودند اتاق بازی هم باید با برنامه‌ریزی دقیق اجرا شود؛ انتخاب اسباب‌بازی مناسب باشد، تعداد آن‌ها کافی باشد و نیروی متخصص آموزش داده شود. در این صورت قطعاً تأثیرگذار است. ولی اگر در حد حرف باشد، بیشتر باعث کسالت می‌شود و مثل خیلی از طرح‌های خوب دیگر با شکست مواجه خواهد شد.

← **چطور می‌توان ذهن معلمان را به درستی به این سمت هدایت کرد که به اسباب‌بازی به‌عنوان وسیله کمک آموزشی نگاه کنند و حتی این نگاه را به خانواده‌های دانش‌آموزان منتقل کنند؟**

بارها عرض کردم بازی خود زندگی است و اسباب‌بازی هم وسیله آن. اسباب‌بازی به رشد شناختی، جسمی و اجتماعی کودک کمک می‌کند. خلاقیت کودک را افزایش می‌دهد. با اسباب‌بازی بچه‌ها بهتر یاد می‌گیرند و تجربه می‌کنند. همه چیز را نمی‌توانیم به‌طور واقعی تجربه کنیم. اسباب‌بازی امکان می‌دهد به‌صورت غیرواقعی و ایمن واقعیت زندگی را تجربه کنیم.